

УДК 349.6

DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-1-2

ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Данилюк Софія Михайлівна,

викладач юридичних дисциплін

Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола

ORCID ID: 0000-0003-1279-0487

У статті розглянуто дослідження основ права навколишнього середовища Європейського Союзу, визначення його впливу на національне законодавство та узагальнення особливостей практичного втілення зобов'язань нашої держави. Сьогодні людство вже чітко усвідомило необхідність дбайливого поводження з навколишнім середовищем. Незадовільний стан навколишнього природного середовища давно набув статусу транснаціонального, тому виникає гостра необхідність в об'єднанні зусиль населення усієї планети у здійсненні всіх можливих та результативних заходів із відновлення сприятливої екологічної ситуації. Нині захист навколишнього природного середовища є одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейського Союзу, що й визначає компетенцію ЄС у сфері охорони довкілля та зумовлює прийняття значної кількості загальноєвропейських нормативних актів. Значну роль у вирішенні екологічних проблем у ЄС відіграють загальноєвропейські природоохоронні інституції. Це зумовлено їх відносною свободою від повсякденних проблем, притаманних кожній державі-члені, та правом ініціативи щодо гармонізації законодавства в екологічній сфері. Серед глобальних проблем сучасності одними з найбільш актуальних, безумовно, є екологічні проблеми, від невідкладного вирішення яких залежать подальше життя та здоров'я людини. Формування нормативної бази Європейського Союзу у сфері навколишнього природного середовища зумовлене цілою низкою економічних, технологічних та політичних чинників та процесів, що відбуваються у Європі. Таким чином, сфери регулювання створюються та розвиваються у тісному зв'язку з виникненням та загостренням певних екологічних проблем: з'являється певна екологічна проблема – створюються нові нормативно-правові акти чи розширюється зміст правового регулювання вже існуючої предметної сфери. Водночас проведення реформ, пов'язаних з інтеграцією України в європейський соціально-економічний простір, значно підвищило роль права як регулятора суспільних відносин. Включення в обіг природних ресурсів визначає актуальність вивчення ролі, функцій і можливостей правового механізму у сфері охорони навколишнього природного середовища, відшкодування екологічної шкоди.

Ключові слова: екологія, навколишнє природне середовище, довкілля, європейська інтеграція, екологічна шкода, природні ресурси.

Danyliuk Sofia. A doctrinal approach to determining environmental damage in the European Union and Ukraine

The article examines the study of the foundations of environmental law of the European Union, the determination of its influence on national legislation, and a generalization of the features of the practical implementation of the obligations of our state. Today, humanity has already clearly realized the need for careful treatment of the environment. The unsatisfactory state of the natural environment has long acquired a transnational status, therefore there is an urgent need to unite the efforts of the population of the entire planet in the implementation of all possible and effective measures to restore a favorable ecological situation. Currently, the protection of the natural environment is one of the priority directions of the European Union, which determines the competence of the EU in the field of environmental protection and conditions the adoption of a significant number of pan-European normative acts. Pan-European nature protection institutions play a significant role in solving environmental problems in the EU. This is due to their relative freedom from everyday problems inherent in each member state, and the right of initiative to harmonize legislation in the environmental sphere. Among the global problems of our time, one of the most urgent are undoubtedly environmental problems, the immediate solution of which depends on the future life and health of a person. The formation of the regulatory framework of the European Union in the field of the natural environment is determined by a number of economic, technological and political factors and processes taking place in Europe. Thus, areas of regulation are created and developed in close connection with the emergence and aggravation of certain environmental problems: a certain environmental problem appears – new normative legal acts are created, or the content of legal regulation of an already existing subject area is expanded. At the same time, reforms related to the integration of Ukraine into the European socio-economic space significantly increased the role of law as a regulator of social relations. Inclusion in the circulation of natural resources determines the relevance of studying the role, functions and capabilities of the legal mechanism in the field of environmental protection and compensation for environmental damage.

Key words: ecology, environment, surroundings, European integration, environmental damage, natural resources.

Зміни, які простежуються останнім часом у соціальній, політичній та економічній системах України, прямо пов'язані з розвитком науково-технічного прогресу та збільшення виробництва, а також з окупацією та воєнними діями на території держави, що в сукупності спричинило негативний вплив антропогенних чинників на екологію держави. Проте в Україні активно проводилися реформи, що пов'язано з інтеграцією держави до європейського простору, котрі значно збільшили значимість права як регулятора суспільних взаємин. Включення в обіг землі та природних ресурсів визначає актуальність вивчення ролі, функцій і можливостей правового механізму у сфері охорони навколишнього природного середовища, відшкодування екологічної шкоди. Дослідження правового феномена «екологічна шкода» необхідно для підвищення ефективності правового регулювання в контексті адаптації національного екологічного законодавства до вимог Європейського Союзу та впровадження у юридичну практику нормативних актів, прийнятих на виконання директив Європейського Союзу.

Варто відзначити, що в національному законодавстві містяться дві категорії: «навколишнє середовище» та «природне середовище». Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього середовища», елементи природного середовища, природних та антропогенних об'єктів визначаються як навколишнє природне середовище. Відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», природне середовище складається з тих самих структурних елементів, що і навколишнє природне середовище, окрім антропогенних об'єктів [7]. Тож можна стверджувати, що навколишнє середовище складається з природного середовища та антропогенних об'єктів.

Щодо визначення поняття «антропогенні об'єкти», то під ними треба розуміти такі об'єкти, які були створені людьми з метою задоволення соціальних потреб, та такі, які не мають природних властивостей. Юридичні відносини, котрі виникають щодо зазначених об'єктів, врегульовано положеннями різних галузей права, але найбільше – адміністративною та цивільною галузями правами. Відповідно до положень українського законодавства, довкілля визначається як комплекс природних та природно-антропогенних ресурсів, які здійснюють вплив на розвиток людства, включаючи воду, моря, атмосферу, корисні копалини, землі, ліси, об'єкти природної та культурної спадщини тощо.

Слід відзначити, що у національному та європейському екологічному праві категоріальний апарат є дуже подібним та розкриває зміст і риси екологічної шкоди. Подібними є такі поняття, як «екологічна шкода», «екологічний збиток», «порушення екологічної рівноваги», «шкода навколишньому середовищу» та ін. Зазначеним категоріям властиві загальні та спеціальні риси. Зокрема, до загальних рис треба відносити:

- 1) несприятливі зміни у якісних характеристиках навколишнього середовища її компонентів;
- 2) присутність правової здатності чи обов'язку їх установа та використання отриманих даних для судових процесів чи інших процедур;
- 3) учинення дії або бездіяльності, унаслідок чого було завдано екологічну шкоду;
- 4) применшення охоронюваних юридичних благ, тобто якості навколишнього середовища, інтересів наступних поколінь, здоров'я, обмеження етичних та інших почуттів населення [10, с. 82].

Спеціальними рисами, які властиві для екологічної шкоди, є такі:

- 1) підставою для заподіяння шкоди можуть бути як законні, так і незаконні дії чи бездіяльність;
- 2) існують винне, невинувате та вимушене завдання екологічної шкоди;
- 3) така шкода може мати індивідуалізований характер, тобто вона завдається конкретному об'єкту, або мати загальний характер – виявлятися у загальній зміні стану екологічної системи чи природних ресурсів;
- 4) елементами екологічних збитків виступають матеріальні складники, тобто витрати на відновлення чи компенсацію, що легко економічно вирахувати, та нематеріальні, наприклад моральна шкода, позбавлення можливості відвідувати рекреаційні місця;
- 5) антропогенна діяльність як виключна підстава настання екологічної шкоди [10, с. 83].

Під неправомірною шкодою треба розуміти порушення норми щодо охорони навколишнього природного середовища чи користування природними ресурсами. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» зустрічається лише поняття «шкода навколишньому середовищу», однак у доктрині екологічного права досить поширеною є категорія «екологічна шкода» [6]. Деякі дослідники розуміють під екологічною шкодою різного роду погіршення якості навколишнього середовища, яка відбувається через порушення правових екологічних положень. Проявами такої шкоди є забруднення навколишнього середовища, знищення, пошкодження, виснаження природних ресурсів,

руйнування екологічної системи, що в результаті може завдати шкоду здоров'ю та майну осіб. Однак завжди варто пам'ятати, що екологічна шкода передусім зазіхає на екологічні інтереси, а не на майнові.

У контексті питання, яке досліджується, європейські дослідники визначають, що основним об'єктом протиправного посягання може бути лише природа, проте не всі з них пов'язують екологічну шкоду та недотримання екологічних правових положень. Тому слід виділити науковий підхід, згідно з яким екологічна шкода вивчається як негативна зміна та винятковий вплив. Проте що потрібно розуміти під негативним та позитивним впливом, є оціночним судженням, тому що навіть істотні зміни, які можуть спершу мати риси руйнування, можуть у підсумку не виявитися такими.

Відповідно до Конвенції про цивільну відповідальність за шкоду у результаті діяльності, небезпечної для навколишнього середовища від 21 червня 1992 р., визначається категорія «шкода» – це втрата життя та завдана шкода здоров'ю; знищення або пошкодження майна; збитки чи шкода, заподіяні погіршенням навколишнього середовища, коли така шкода не підпадає під зазначені вище і обмежується тільки відшкодуванням витрат на здійснення проведених заходів із відновлення; витрати на здійснення превентивних заходів і будь-які збитки і шкоду, викликані превентивними заходами [1, с. 7]. Це поняття не вказує на зміст екологічної шкоди, хоча частково визначає його склад.

Слід зазначити, що у Європейському Союзі більшість дослідників оперує поняттям «шкода навколишньому середовищу», під яким мають на увазі шкоду, яка була завдана безпосередньо природі, що передбачено у Директиві 2004/35/ЄС «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» [2]. Науковці відносять до неї забруднення чи руйнування екологічних ресурсів відповідної території, зазіхання на екологічні інтереси природних об'єктів, що призвело до негативних змін у структурі та функціях екосистем, виражається через зниження якості навколишнього природного середовища території та занепаду екологічної системи. На нашу думку, для розуміння шкоди, об'єктом котрої виступає природа, слід застосовувати категорію «екологічна шкода».

Варто зазначити, що у національному законодавстві простежуються відмінності підходів до тлумачення категорії «шкода навколишньому середовищу». У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6] шкода визначається як заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища (ст. 69). У Законі України «Про оцінку впливу на довкілля» [7] запобігання шкоди довкіллю передбачає забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання та відтворення природних ресурсів у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Тобто ми бачимо, що шкода зводиться лише до однієї форми, про що звертається увага у дослідницькій літературі. А саме, якщо зводити шкоду лише до охорони навколишнього природного середовища, то відбувається звуження змісту поняття. На мою думку, шкода навколишньому природному середовищу може заподіюватися через забруднення, виснаження, псування, нераціональне користування природними ресурсами, деградацію, руйнування природних екологічних систем, природних комплексів та ландшафтів тощо.

Шкода, яка була завдана навколишньому природному середовищу, визначається через витрати, які були понесені для відновлення певного природного ресурсу, неотримання доходів від користування природних об'єктів, витрати щодо вчинення превентивних заходів та ін. Щодо економічного збитку, то під ним треба розуміти втрати, які несе суспільство, через деградаційні зміни стану, якості природи та навколишнього природного середовища, як наслідок збільшення антропогенного впливу, тому що такий збиток є певною фінансовою оцінкою негативного економічного ефекту суспільного відтворення [5, с. 214]. Для екологічної шкоди властивий латентний характер, відповідно, розмір завданих збитків, які стягуються, обмежуються стягненням плати на забруднення навколишнього середовища. Таким чином і пояснюється особливість природних ресурсів та природних об'єктів як єдиного явища, для котрого не встановлюється первісна вартість.

Науковці часто зазначають про встановлення факту заподіяння екологічного правопорушення без погодження розміру завданих збитків, тому такий розмір визначають у судовому порядку. Інколи на практиці розмір шкоди, який визначається за допомогою використання тактики та методики, може бути меншим чи більшим від тієї суми, яка реально необхідна для відшкодування завданої шкоди. Тому структурними елементами збитків є:

- 1) вартість природних ресурсів чи об'єктів, яка відповідає таксовій вартості чи кадастровій оцінці;
- 2) витрати, які вкладені у природні ресурси;
- 3) витрати щодо поновлення стану природного ресурсу;
- 4) упущена вигода [5, с. 220].

Під час відшкодування завданої шкоди навколишньому природному середовищу зазвичай стягуються витрати, які будуть понесені у майбутньому, точний розмір котрих важко встановити. Тому в разі судового провадження обов'язково має подаватися обґрунтування калькуляції зазначених витрат. Щодо непоправних та важко відновлювальних утрат у природному середовищі, то під ними слід мати на увазі такі втрати, які не підлягають вимірюванню, оскільки визначення розміру завданої шкоди за допомогою тактичних методик має досить умовний характер, а оцінка природного середовища на законодавчому рівні ні в практичному, ні в теоретичному аспектах досі не розроблена. Така ситуація пояснюється тим, що складно встановити місце та значення відповідного природного об'єкта в екологічному зв'язку з іншими природними об'єктами, то і не є можливим вирахувати передбачувані зміни у навколишньому природному середовищі, які стосуються знищення чи його забруднення [4, с. 13]. Усі структурні елементи природного середовища перебувають у тісному взаємозв'язку та становлять одну екологічну систему, а якщо говорити про рамки конкретних ділянок водойм чи суші, то слід говорити про спільність організмів, тобто біоценоз.

Окрім того, під час відшкодування завданої шкоди навколишньому природному середовищу потрібно застосовувати класичні правила щодо відшкодування шкоди, які визначаються цивільним законодавством, зокрема: принципом повного відшкодування шкоди, невідворотності відповідальності, беручи до уваги, що зміст шкоди навколишньому середовищу істотно відрізняється від змісту майнової шкоди.

Щодо відшкодування моральної шкоди під час відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу, то науковці погоджуються, що це є неможливим. Якщо ж передбачити на законодавчому рівні норму, котра давала б змогу стягувати моральну шкоду за завдання аналізованої шкоди, то така стаття була б виключно декларативною, і пов'язано це з тим, що значна частина природних ресурсів знаходиться у власності держави, тому не є можливим виокремити всі ситуації, коли особа зможе пред'являти вимоги щодо відшкодування досліджуваної моральної шкоди [4, с. 22].

Окремо варто відзначити аналітичний документ «Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України», оскільки в ньому зазначаються способи запровадження механізмів екологічної відповідальності, що передбачено у Директиві 2004/35/ЄС, зокрема:

- 1) передбачення у вітчизняних законодавчих актах головних засад екологічної відповідальності, що містяться у Директиві 2004/35/ЄС, та передбачення роз'яснення категорії «екологічна шкода»;
- 2) визначення розміру екологічної шкоди через аналізування еквівалентних ресурсів та ціни заходів, учинення яких є необхідним для поновлення природних ресурсів та ціни заходів, які необхідно вчинити задля відновлення природних ресурсів до первинного стану;
- 3) визначення типу юридичного акту, який буде запроваджувати екологічну відповідальність за екологічну шкоду;
- 4) передбачення юридичного способу екологічної відповідальності за попередження та усунення наслідків шкоди, яка була завдана довкіллю, на рівні закону, підзаконного нормативного документу тощо;
- 5) створення та визначення належного органу державної влади, який відповідатиме за впровадження механізмів екологічної відповідальності, що передбачається у Директиві 2004/35/ЄС [3].

Виходячи з проведеного аналізу, можна дійти висновку, що в законодавстві екологічна шкода розглядається як різновид шкоди навколишньому середовищу. У межах останньої виділяють екологічну шкоду, об'єктом посягання якої є природа, і екогенну шкоду, що полягає у порушенні права на охорону здоров'я людини та майнових інтересів унаслідок заподіяння шкоди природі. У законодавстві відсутнє широке трактування поняття «забруднення навколишнього середовища», воно розкривається лише через окремі компоненти природи. Ураховуючи той факт, що у праві Європейського Союзу та України існують певні розбіжності у тлумаченні такого поняття, то для комфорту порівняльного аналізу таку категорію будемо використовувати у такому розумінні, як погіршення стану навколишнього природного середовища, що відбулося через недотримання екологічних правових норм, за якого об'єктом безпосереднього протиправного посягання виступають природні об'єкти, а опосередкованого впливу на

здоров'я людини, яке зазвичай ушкоджується в результаті заподіяння шкоди природним ресурсам, що є основою життя людини.

Аналіз легального підходу до визначення поняття «навколишнє середовище» в Україні та Європейському Союзі призводить до висновку про те, що це поняття включає природні та природно-антропогенні об'єкти, а в Європейському Союзі поширюється на антропогенні об'єкти. Поняття «екологічна шкода» застосовується в Україні тільки в правовій доктрині та акті стратегічного планування. В інших випадках законодавець використовує інший термін – «шкода навколишньому середовищу». В Україні на рівні законодавства закріплюється визначення поняття шкоди навколишньому середовищу, проте трактується дуже вузько, лише як порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Разом із тим під час визначення обов'язку, пов'язаного з відшкодуванням шкоди, перераховуються й інші форми заподіяння шкоди навколишньому середовищу (частини 2 та 3 ст. 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» [6]).

Загальною проблемою для України і Європейського Союзу є те, що визначення поняття «шкода навколишньому середовищу» (в Україні) або екологічної шкоди (у ЄС) є фрагментарним. Різні компоненти та складники або не розкриваються, або описуються через інші терміни, що навряд чи може сприяти координації законодавчих заходів, спрямованих на попередження екологічної шкоди, яка проявляється в різних формах. У зв'язку із цим доцільно закріпити легальне визначення поняття екологічної шкоди в Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» та дати більш широке трактування визначення шкоди навколишньому природному середовищу. Щодо доктринальних підходів до поняття екологічної шкоди схожість полягає у тому, що безпосереднім об'єктом посягання визнається природа, а опосередкованим – здоров'я людини.

Література:

1. Буканов Г.М. Порівняльний аналіз світового досвіду державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2020. № 1. Т. 31(70). С. 15.
2. Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_965#Text (дата звернення: 20.10.2022).
3. Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України : аналітичний документ. Київ : Суспільство і довкілля, 2018. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/webenvironmentalliabilityua2018.pdf> (дата звернення: 20.10.2022).
4. Зуєва Л. Роль та завдання адміністративної юстиції у формуванні механізмів судового захисту при розгляді екологічних справ. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав* : збірник матеріалів міжнародного судового форуму, м. Київ, 7 листопада 2019 р. Київ, 2019. С. 50.
5. Коломосьць Т.О., Колпаков В.К., Легеза Ю.О. Довкілля як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 302.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/413_laws/card/1264-12 (дата звернення: 20.10.2022).
7. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017. № 2059-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 21.10.2022).
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2697-19> (дата звернення: 21.10.2022).
9. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 21.10.2022).
10. Сірант М.М. Доктринальний підхід до визначення екологічної шкоди у Європейському Союзі та в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 14. С. 82–83.

References:

1. Bukanov H.M. (2020). Porivnyalnyy analiz svitovoho dosvidu derzhavnoho upravlinnya u sferi formuvannya i realizatsiyi ekolohichnoyi polityky [Comparative analysis of the world experience of state administration in the sphere of environmental policy formation and implementation]. *Scholarly notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Public administration*. No. 1. Volume 31 (70). pp.15. [in Ukrainian]
2. Yevropeyskyi Parlament ta Rada (2004). Dyrektyva 2004/35/YES Yevropeyskoho Parlamentu ta Rady “Pro ekolohichnu vidpovidalnist za poperedzhennya ta likvidatsiyu naslidkiv zavdanoyi navkolyshn'omu seredovyschshu shkody” vid 21 kvitnia 2004 r. [Directive 2004/35/EC of the European Parliament and the Council “On environmental responsibility for the prevention and elimination of the consequences of environmental damage” of April 21, 2004]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_965#Text (application date: 10/20/2022). [in Ukrainian]

3. Resursno-analitychnyi tsentr “Suspilstvo i dovkillia” (2018). Ekolohichna vidpovidalnist: dosvid YES ta mozhlyvosti dlya Ukrainy. Analytychnyy dokument. [Environmental responsibility: EU experience and opportunities for Ukraine. Analytical document]. Kyiv. Retrieved from: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/webenvironmental-liabilityua2018.pdf> (application date: 10/20/2022). [in Ukrainian]
4. Zuyeva L. (2019). Rol ta zavdannya administrativnoyi yustytseyi u formuvanni mekhanizmiv sudovoho zakhystu pry roz'hlyadi ekolohichnykh sprav. Sudovyy zakhyst pryrodnoho dovkillya ta ekolohichnykh prav [The role and tasks of administrative justice in the formation of mechanisms of judicial protection in consideration of environmental cases. Judicial protection of the natural environment and environmental rights] *Collection of materials of the international judicial forum* (Kyiv, November 7, 2019). Kyiv. pp. 50. [in Ukrainian]
5. Kolomoets T.O., Kolpakov V.K., Legeza Yu.O. (2020). Dovkillya yak ob'yekt administratyvno-pravovoyi okhorony [The environment as an object of administrative and legal protection] *Legal scientific electronic journal*. No. 1. pp. 302. [in Ukrainian]
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha : Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 [On environmental protection: Law of Ukraine dated June 25, 1991] № 1264–XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/413/laws/card/1264-12> (application date: 10/20/2022). [in Ukrainian]
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2017). Pro otsinku vplyvu na dovkillya : Zakon Ukrainy vid 23 travnia 2017. № 2059–VIII. [On environmental impact assessment: Law of Ukraine dated May 23, 2017. No. 2059–VIII.] *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (date of application: 10/21/2022). [in Ukrainian]
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2019). Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrainy na period do 2030 roku : Zakon Ukrainy vid 28 liutoho 2019. № 2697–VIII. [On the Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period until 2030: Retrieved from: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/webenvironmental-liabilityua2018.pdf> (application date: 10/21/2022). [in Ukrainian]
9. Prezydent Ukrainy (2019). Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku : Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019. № 722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019. No. 722/2019] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (application date: 10/21/2022). [in Ukrainian]
10. Sirant M.M. (2020). Doktrynal'nyy pidkhid do vyznachennya ekolohichnoyi shkody u Yevropeyskomu Soyuzi ta v Ukraini [A doctrinal approach to determining environmental damage in the European Union and Ukraine] *Legal bulletin*. Issue 14. pp. 82–83. [in Ukrainian]